

OA, AI VÀ DEI – LỢI THẾ HAY MỐI HỌA?

Kể từ cuộc Đại suy thoái, các thủ thư đã rất kỳ vọng vào sự phát triển của mô hình xuất bản Truy cập Mở (OA) sẽ giúp giải quyết vấn đề về hệ sinh thái truyền thông học thuật không bền vững, đồng thời giải quyết mối quan tâm ngày càng tăng về tính đa dạng, công bằng và hòa nhập (DEI). Đã có ý tưởng cho rằng, với các biện pháp bảo vệ thích hợp, trí tuệ nhân tạo (AI) cũng có thể đóng một vai

trò trong việc thay đổi hoạt động truyền thông học thuật.

Nhưng liệu OA, DEI và AI có thể thực hiện được cam kết về một hệ sinh thái xuất bản bền vững, công bằng với giá cả phải chăng? Trong khi thị trường xuất bản nhiều kỳ đang nhanh chóng chuyển sang Truy cập Mở, tính bền vững lâu dài của tất cả các mô hình truy cập mở hiện tại vẫn còn là vấn đề, ít nhất là ở Hoa Kỳ.

Bảng 1. Giá trung bình năm 2024 cho các lĩnh vực khoa học (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

LĨNH VỰC	CHI PHÍ TRUNG BÌNH CHO MỘT ĐẦU TẠP CHÍ
Hoá học	\$7,754
Vật lý	6.138
Kỹ thuật	5.258
Khoa học thực phẩm	4.550
Sinh vật học	4.542
Địa chất học	4.082
Công nghệ	3.920
Thực vật học	3,422
Địa lý	3.036
Khoa học sức khỏe	2.918
Khoa học tổng hợp	2.912
Nông nghiệp	2.700
Thiên văn học	2.693
Động vật học	2.651

BỐI CẢNH KINH TẾ

Bất chấp lãi suất cao và lạm phát dai dẳng, hiệu quả kinh tế của Hoa Kỳ vẫn khá mạnh mẽ với tỷ lệ thất nghiệp ở mức thấp và thị trường chứng khoán, theo cách nói của một số chuyên gia là “bất chấp lực hấp dẫn”. Theo Cục Phân tích Kinh tế, tổng sản phẩm

quốc nội thực tế tăng 2,5% vào năm 2023, trong khi Chỉ số giá tiêu dùng thành thị tăng 3,4%. Hiệp hội Cán bộ ngân sách nhà nước quốc gia (NASBO) lưu ý rằng trong khi 46 bang báo cáo việc thu ngân sách chung cho năm tài chính 2023 đang vượt quá ước tính ban đầu, thì hầu hết các bang đều dự kiến

tốc độ tăng trưởng thu và chi nói chung trong năm tài chính 2024 sẽ chậm lại. Cuộc chiến ở Ukraine, tình hình bất ổn ở Trung Đông, tốc độ tăng trưởng chậm ở Trung Quốc và các cuộc bầu cử quan trọng diễn ra vào năm 2024, bao phủ gần 40% dân số thế giới đang che phủ như những đám mây đen có thể làm suy yếu sự ổn định kinh tế của Hoa Kỳ. Và trong khi Hiệp hội Giám đốc Điều hành Giáo

dục Đại học Tiểu bang (SHEEO) báo cáo rằng việc tài trợ cho giáo dục đại học của tiểu bang đã tăng gần 5% trong năm tài chính 2022, thì tổng số tuyển sinh tại các cơ sở công lập lại giảm trong 11 năm liên tiếp. Do đó, các thư viện có thể vẫn do dự trong việc cấp vốn mới cho các hoạt động bổ sung ấn phẩm xuất bản nhiều kỳ.

Bảng 2. Lịch sử chi phí các đầu tạp chí theo chủ đề của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ trên Cơ sở dữ liệu SCOPUS (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

CHỦ ĐỀ	TRUNG BÌNH CÁC ĐẦU TẠP CHÍ NĂM 2022-24	THAY ĐỔI ĐẦU TẠP CHÍ	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2022	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2023	% THAY ĐỔI NĂM 2023	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2024	% THAY ĐỔI NĂM 2024
Kinh doanh & Kinh tế	1.128	-49	\$1,721	\$1,806	5	\$1,895	5
Mỹ thuật	245	-5	574	606	6	640	6
Khoa học sức khỏe	3.174	-189	1.702	1.797	6	1.899	6
Nhân văn	1.712	-37	534	564	6	597	6
Pháp luật	255	-7	747	781	5	823	5
Khoa học đời sống	1.706	-103	2.500	2.611	4	2.724	4
Khoa học xã hội	2.080	-54	1.188	1.265	7	1.349	7
STEM	3,865	-148	2.731	2,889	6	3.072	6
TỔNG SỐ TRUNG BÌNH	14.165	-592	\$1,827	\$1,928	6%	\$2,039	6%

Trước những thách thức chính trị - xã hội, sự gia tăng các sáng kiến DEI đang bắt đầu giảm ở nhiều tổ chức. Bang Florida cấm các tổ chức giáo dục đại học sử dụng quỹ của tiểu bang hoặc liên bang cho các chương trình, chính sách hoặc hoạt động của DEI, có nghĩa là nhiều tổ chức có thể phải cân nhắc lại về phương thức bổ sung ấn phẩm hoặc cung cấp quyền truy cập vào các tài nguyên liên quan đến DEI. Và mặc dù các công cụ AI giúp cải thiện cách truy xuất và phân tích thông tin, nhưng vẫn chưa có câu trả lời chắc chắn

nào về cách các công cụ mới này giải quyết những lo ngại xung quanh tính chính xác, sai lệch và tính bản quyền.

Bối cảnh phát triển không lường trước được của OA là 5 nhà xuất bản học thuật lớn tiếp tục thống trị thế giới xuất bản. Các nhà xuất bản này hiện cũng đang tích cực khẳng định mình là người dẫn đầu trong việc cung cấp AI và giải quyết các mối lo ngại về công bằng liên quan đến việc hỗ trợ xuất bản cho các tác giả ở phía nam bán cầu và cho các nhà nghiên cứu không sử dụng tiếng Anh.

Bảng 3. Lịch sử chi phí cho các tạp chí trực tuyến theo Chủ đề của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ trong Danh sách của Clarivate Analytics (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

CHỦ THỂ	SỐ LƯỢNG TRUNG BÌNH TẠP CHÍ NĂM 2022-24	CHI PHÍ TRUNG BÌNH CÁC TẠP CHÍ NĂM 2022	CHI PHÍ TRUNG BÌNH CÁC TẠP CHÍ NĂM 2023	% THAY ĐỔI NĂM 2022-23	CHI PHÍ TRUNG BÌNH CÁC TẠP CHÍ 2024	% THAY ĐỔI NĂM 2023-24
Nông nghiệp	75	\$1,356	\$1,377	2	\$1,440	5
Nhân chủng học	41	626	647	3	681	5
Nghệ thuật & Kiến trúc	90	500	529	6	554	5
Thiên văn học	12	1.375	1.407	2	1.464	4
Sinh vật học	184	3,308	3,393	3	3,547	5
Thực vật học	23	2,499	2,552	2	2,659	4
Kinh doanh & Kinh tế	376	1.977	2.057	4	2.158	5
Hoá học	73	6,013	6.269	4	6.615	6
Giáo dục	134	1.289	1.356	5	1.450	7
Kỹ thuật	190	2.776	2,889	4	3.032	5
Khoa học thực phẩm	15	2,895	3.040	5	3,303	9
Khoa học tổng hợp	41	1.592	1.654	4	1.750	6
Công việc chung	56	261	270	3	284	5
Địa lý	59	1.797	1,873	4	1.961	5
Địa chất học	33	1.553	1.578	2	1.633	4
Khoa học sức khỏe	531	2.142	2.213	3	2.327	5
Lịch sử	285	552	569	3	598	5
Ngôn ngữ & Văn học	406	450	471	5	490	4
Pháp luật	85	549	564	3	588	4
Thư viện Khoa học	31	720	741	3	779	5
Toán & Khoa học Máy tính	99	1,883	1.956	4	2.057	5
Khoa học Quân sự & Hải quân	10	1.263	1.324	5	1.436	8
Âm nhạc	51	374	383	2	404	5
Triết học & Tôn giáo	188	473	489	3	507	4
Vật lý	96	4.764	4.960	4	5.169	4
Khoa học chính trị	87	1.015	1.059	4	1.105	4
Tâm lý	111	1.189	1.240	4	1.312	6

Giải trí	38	991	1.049	6	1.107	6
Khoa học Xã hội	44	1.105	1.146	4	1.209	5
Xã hội học	252	1.147	1.205	5	1.266	5
Công nghệ	44	2.630	2.768	5	2.900	5
Động vật học	62	2,847	2,884	1	3.003	4
TỔNG SỐ	3,822	\$1,626	\$1,687	4%	\$1,771	5%

Người dẫn đầu thị trường- OA Springer Nature, đã triển khai nhiều sáng kiến AI. Công ty này đã mua lại Phòng Khoa học của start up về phần mềm Slimmer AI, với mục đích đẩy nhanh quá trình xuất bản tổng thể thông qua việc xác định các biên tập viên và phản biện phù hợp, cũng như phát hiện các vấn đề tiềm ẩn của bài báo như đạo văn. Công ty đã giới thiệu nền tảng Snapp (nền tảng xử lý bài viết của Springer Nature), một nền tảng gửi bản thảo mới có tích hợp tính năng kiểm tra tính toàn vẹn của AI, và trợ lý Curie - một trợ lý hỗ trợ soạn thảo của AI. Springer Nature cũng đã mua lại giao thức.io, một nền tảng để phát triển và chia sẻ các phương pháp có thể tái tạo, nhằm củng cố bộ công cụ và dịch vụ dành cho các nhà nghiên cứu, đồng thời ký thỏa thuận chuyển đổi đầu tiên ở khu vực Trung Quốc.

Tháng 1 năm 2024, Elsevier đã công bố

phát hành Scopus AI, một sản phẩm AI tổng quát cho phép người dùng nhanh chóng tạo lập các bản tóm tắt từ các tài liệu tham khảo được lấy từ siêu dữ liệu và tóm tắt của Scopus. Chưa đầy một tháng sau, họ công bố phát hành ClinicKey AI, một mô-đun bổ sung tích hợp tìm kiếm hội thoại vào sản phẩm ClinicKey của mình. Trong nỗ lực giảm bớt rào cản xuất bản đối với các nhà nghiên cứu ở các quốc gia có thu nhập thấp và trung bình, Elsevier cũng đã khởi xướng một thí điểm, trong đó cơ cấu giá APC sẽ được điều chỉnh theo Tổng thu nhập quốc dân bình quân đầu người của quốc gia.

Sage bắt đầu hợp tác với Tạp chí FIA (Fundación Infancia y Aprendizaje) với mục tiêu làm cho nghiên cứu trở nên dễ tiếp cận hơn bằng cách duy trì diễn ngôn khoa học bằng nhiều ngôn ngữ.

Bảng 4. Lịch sử chi phí cho các đầu tạp chí theo chủ đề của Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ trong ACADEMIC SEARCH ULTIMATE (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

CHỦ THỂ	SỐ LƯỢNG TRUNG BÌNH CÁC ĐẦU TẠP CHÍ NĂM 2022-24	% THAY ĐỔI TỪ NĂM 2022-24	CHI PHÍ TRUNG BÌNH ĐẦU TẠP CHÍ NĂM 2022	CHI PHÍ TRUNG BÌNH ĐẦU TẠP CHÍ NĂM 2023	% THAY ĐỔI 2022-23	CHI PHÍ TRUNG BÌNH ĐẦU TẠP CHÍ NĂM 2024	% THAY ĐỔI 2024
Nông nghiệp	147	-11	\$1,828	\$1,907	4	\$1,984	4
Nhân chủng học	48	2	826	856	4	908	6
Nghệ thuật và Kiến trúc	54	-2	644	701	9	753	7
Thiên văn học	25	0	1.113	1.158	4	1.172	1
Sinh vật học	388	-13	3.734	3,811	2	3,897	2

Thực vật học	53	-2	1.961	1.958	0	2.084	6
Kinh doanh và Kinh tế	204	-20	1.374	1,459	6	1.555	7
Hoá học	148	-4	6,576	6,867	4	7.241	5
Giáo dục	242	-5	1.190	1.262	6	1.381	9
Kỹ thuật	565	-9	3,552	3,778	6	4.083	8
Khoa học thực phẩm	34	0	2.199	2.355	7	2,577	9
Khoa học tổng hợp	73	1	1.980	2.114	7	2.312	9
Công việc chung	85	-6	364	361	-1	379	5
Địa lý	82	-6	2.020	2.067	2	2.182	6
Địa chất học	67	-2	3.245	3,384	4	3,529	4
Khoa học sức khỏe	1.074	-43	2.068	2.168	5	2.279	5
Lịch sử	363	-14	579	609	5	653	7
Ngôn ngữ và Văn học	307	-12	589	627	6	660	5
Pháp luật	218	-20	421	441	5	471	7
Thư viện Khoa học	76	0	828	876	6	937	7
Toán và Khoa học Máy tính	240	-15	2,536	2.665	5	2,826	6
Khoa học Quân sự & Hải quân	39	-1	716	764	7	825	8
Âm nhạc	82	-5	269	278	3	298	7
Triết học và Tôn giáo	299	-17	406	427	5	452	6
Vật lý	153	-19	4,815	5.000	4	5.231	5
Khoa học chính trị	107	-2	9:30	990	6	1.041	5
Tâm lý	160	-3	1.181	1.264	7	1.350	7
Giải trí	38	1	1,083	1.156	7	1.253	8
Khoa học Xã hội	43	-3	1.134	1.205	6	1.274	6
Xã hội học	327	-6	1.202	1.294	8	1.388	7
Công nghệ	58	-4	2,464	2.606	6	2.741	5
Động vật học	104	-7	1.446	1.470	2	1.512	3
TỔNG SỐ	5,903	-247	\$1,940	\$2,034	5%	\$2,150	6%

Theo sau Big Five là các nhà xuất bản OA thuần túy như Frontiers và MDPI. Hàng năm, MDPI xuất bản nhiều bài báo OA hơn bất kỳ nhà xuất bản nào khác. Cũng không thể bỏ qua ảnh hưởng ngày càng tăng của Trung

Quốc và sự gia tăng sản lượng nghiên cứu học thuật. Trung Quốc hiện là nước đóng góp lớn nhất cho các tạp chí khoa học tự nhiên và khoa học cơ bản, trong đó Hoa Kỳ chỉ giữ vị trí dẫn đầu về khoa học đời sống.

Bảng 5. Dự báo chi phí năm 2025 cho các đầu tạp chí được lập chỉ mục trong Cơ sở dữ liệu Masterfile Complete (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

MasterFILE COMPLETE	ĐẦU TẠP CHÍ 2022-2024	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2022	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2023	% THAY ĐỔI 2022-2023	CHI PHÍ TRUNG BÌNH 2024	% THAY ĐỔI 2023-2024
Hoa Kỳ	792	\$379	\$402	6,2	\$433	7,8
Các nước khác	208	491	524	6,9	557	6,3

Mức tăng giá chung cho các đầu tạp chí EBSCO Publishing dự kiến sẽ ở mức 6,5% chỉ trong CSDL MasterFILE Complete của EBSCO Publishing dự kiến sẽ ở mức 7,2% vào năm 2025.

Bảng 6. Dự báo chi phí năm 2025 cho các đầu tạp chí được lập chỉ mục trong Cơ sở dữ liệu Academic Search Ultimate (Nguồn: Khảo sát giá định kỳ LJ 2024)

ACADEMIC SEARCH ULTIMATE	ĐẦU TẠP CHÍ	TỶ LỆ %	CHI PHÍ TRUNG BÌNH NĂM 2024 2023	% CHI PHÍ	% TĂNG DỰ KIẾN	CHI PHÍ TRUNG BÌNH DỰ KIẾN NĂM 2025	% CHI PHÍ	% TĂNG TỔNG DỰ KIẾN*
Hoa Kỳ	2.290	39	\$1,699	31	5,6	\$1,792	31	5,7
Nước ngoài	3,613	61	2,437	69	5,8	2,556	69	

Mức tăng giá chung cho các đầu tạp chí trong Academic Search Ultimate của EBSCO dự kiến sẽ nằm trong khoảng 5,5% đến 6,0% cho năm 2025.

Mặc dù dường như không có khả năng sẽ xuất hiện một nền tảng truy cập mở phi lợi nhuận ở châu Âu hoặc Bắc Mỹ, nhưng có những dấu hiệu cho thấy các nhà hoạch định chính sách đang bắt đầu nhận ra rằng xuất bản mở OA hiện tại cần được thúc đẩy theo hướng bền vững hơn. Tháng 5/2024, Liên minh Châu Âu đã ban hành một văn bản với quan điểm ủng hộ quyền truy cập mở đối với nghiên cứu được nhà nước cấp vốn. Văn bản này cũng khuyến khích các quốc gia thành viên đưa quyền xuất bản thứ cấp vào Luật bản quyền quốc gia. Tại Hoa Kỳ, Quỹ Khoa học Quốc gia sẽ cung cấp các chi phí hợp lý liên quan đến việc tạo lập, xuất bản và phổ biến quyền truy cập công cộng về dữ liệu khoa học và các nghiên cứu sẽ do liên bang Hoa Kỳ tài trợ. Các công bố này đều có thể được hiểu là thông điệp cho các nhà xuất bản thương mại rằng việc định giá các dịch vụ xuất bản của họ cần phải minh bạch hơn

và cần phải làm nhiều hơn nữa để giải quyết những lo ngại rằng “mở bằng mọi giá” là mối đe dọa nghiêm trọng đối với tính toàn vẹn của cơ sở nghiên cứu học thuật.

Có những lo ngại rằng, các văn bản và hình ảnh do AI tạo ra sẽ làm ảnh hưởng đến hệ sinh thái xuất bản, nơi mà trong một số ngành, có tới 25% bài báo được xuất bản có thể bị đạo văn hoặc giả mạo. Tuy nhiên, cũng có khả năng AI sẽ hỗ trợ việc loại bỏ tận gốc các bài gửi có chứa tài liệu đã có bản quyền hoặc hình ảnh bị chỉnh sửa. Chẳng hạn, Clarivate đang phát triển một công cụ AI để hỗ trợ việc xác định các tạp chí không còn đáp ứng tiêu chí chất lượng để đưa vào Web of Science. Tương tự, hiệp hội quốc tế các nhà xuất bản khoa học, kỹ thuật và y tế (STM) đang tiến hành giải quyết các mối lo ngại xung quanh tính toàn vẹn bằng việc tích hợp Trình quản lý bản thảo- PubPeer vào Trung tâm giải pháp tích hợp của STM.

H.N.M (Dịch)

Nguồn: <https://www.libraryjournal.com/story/news/oa-ai-and-dei-triple-advantage-or-triple-threat-periodicals-price-survey-2024>